

Cealkámuš sámesoahpamušas

Rauna Kuokkanen, PhD, Toronto universitehta (rauna.kuokkanen@utoronto.ca)
17.3.2017

Sámesoahpamuša álgoálgosaš ulbmilin lea leamaš ođasmahttit ja ovddidit sámiiid rivttiid mat dorvvastuvvojedje 1751 Lapp Codicillas. Lapp Codicill dáhkidii badjesámiid rivttiid rasttildit riikarájaid, mat ihtet sin eatnamiidda. Sámesoahpamuša váldoulbmil lea nannet ja nanosmahttit sámiiid rivttiid nu ahte “riikaráját hehttejit daid nu unnán go vejolaš” (art. 1). Sámesoahpamuš lea adnon ođđa vuohkin ollašuttit Ovtastuvvan Našuvnnaid Eamiálbmotrivttiid julggaštusa 36. artikla, mii nanne daid eamiálbmogiid rivttiid geaid eatnamiid ja ássanguovlluid stáhtaid ráját leat juohkán. Sámesoahpamuš sisttisdoallá láidehusa ja 46 artikla mat gusket sámiiid rivttiid iešmearrideapmái ja hálddašeapmái, gillii ja kultuvrii, eatnamiidda ja luondduresurssaide ja árbevirolaš ealáhusaide.

Dát cealkámuš guorahallá dan, mo sámesoahpamušteaksta dálá hámis¹ vástida eamiálbmotrivttiid nu mo dat leat meroštallojuvvon ja dulkojuvvon álbmogiidgaskasaš lágas. Cealkámuš čielggada eandalitge sámesoahpamuša iešmearridan- ja eananrivttiid sisdoalu danin, go dat leat eamiálbmotrivttiid guovddáš olit ja váldoasit. Dasa lassin cealkámuš gidde erenoamáš fuomášumi soahpamušteavstta giellageavaheapmái, mii mánga sajis hui eahpedárki ja juoba čadjidahtti (harhaanjohtava). Soahpamušteavsttas leat maiddái ruossalasvuodát ja čuolmmat, maidda berre giddet fuomášumi ja maid lea dehálaš čoavdit ja čielggadit ovdalگو soahpamuša sáhttá ráđđádallat ovddosguvlui.

Sámesoahpamuša sisdoallu

Láidehus

Sámesoahpamuša láidehusteksta nanne ahte sámiiid leat eamiálbmot golmma davviriikkain (Suopma, Norga ja Ruotta) ja sis leat iežaset kultuvra, servodat ja giella, mat rasttildit riikarájaid. Láidehus máinnaša Lapp Codicilla riikkaid rasttildeaddji ovttasbarggu ja sámiiid árbevirolaš rivttiid vuodđodokumeantan. Dat čujuha ON Eamiálbmotrivttiid julggaštussii (dás duohko ONEÁRJ) ja ILO No. 169 šiehtadussii, man Norga lea ratifiseren muhto Suopma ja Ruotta eai. Láidehus cealká ahte sámiiid rievttit leat dorvvastuvvon álbmogiidgaskasaš olmmošvuoigatvuodáid konvenšuvnnain. Láidehus ii čujut davviriikkaid láhkaásaheapmái, mii guoská sámiiid rivttiide.

Láidehus fuomášuhttá ahte sámiiid riektesajádaga meroštaladettiin berre váldit vuhtii sámiiid historjjálaš vealaheami ja dan ahte sámiiid eai leat adnon dásseárvosaš álbmogiin.

Láidehusas leat ruossalasvuodát, maidda berre giddet erenoamáš fuomášumi. Ovtta dáfus láidehus cealká ahte ollašutteditiin iežaset geatnegasvuodáid stáhtat galget váldit vuhtii sámiiid iešmearridanrievtti. Nuppi dáfus dat geahnohuhttá sámiiid guovddáš iešmearridanrievtti, namalassii *rievtti mearridit gii ja man vuodul olmmoš adnojuvvo sápmelažžan*. Láidehus cealká ahte sámesoahpamuš ii eastát stáhtaid addimis olbmuide, geat atnet iežaset sápmelažžan, rievtti čálihit (registeret) sámiiid jienastuslohkui. Dáinna

---

¹ Čujuhan dán cealkámušas sámesoahpamuštektii mii almmustuvai 13.1.2017.

lágiin *sámesoahpamuš rihkku ONEÁRJ 33. artikla*, man mielde eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ieš meroštallat iežaset identitehta ja servodatmiellahtovuoda álbmoga árbevirolaš vugiid mielde.

I oassi: Sámiid oppalaš (yleiset/allmänna) vuoigatvuodát

Artiklat 1-11 giedahallet sámiid vuoigatvuodaid mat gusket iešmearrideapmái, sohkaabealledásseárvui, sámemánáid rivttiide, olggušteami eastádeapmái, sámegielaide, árbevieruide, symbolaide ja rájáidrasttildeaddji ovttasbargui. Dasa lassin dát oassi meroštallá sámesoahpamuša ulbmiliid ja nanne ahte sámesoahpamušas suodjaluvvon ja dovddastuvvon rievttit leat ng. minimum-rievtit, mii mearkkaša ahte (i) sámesoahpamuš ii sáhte ráddjet sámiid vuoigatvuodaid ovddideami ja nanosmahttima boahhteáigges ja (ii) sámesoahpamuša ii sáhte geavahit vuodđun dahje ággan ráddjet daid sámiid vuoigatvuodaid, maid eará riektevuogádagat dahje álbmogiidgaskasaš geatnegasvuodát meroštallet ja dovddastit.

4. artikla meroštallá sámi iešmearridanrievtti. Vuosttas cealkka lea váldon sánis sátnái ONEÁRJ 3. artiklas (earret eamiálbmogat-sátni lea buhtaduvvon sámit-sániin). Nubbi cealkka cealká ahte sámiid iešmearrideami ollašuhttit siskkáldas autonomiijan ja stáhtaiguin konsulteremin² sámiide dehálaš áššiid birra.

4. artikla lea okta stuoramus čuolmmain sámesoahpamušas. Guorahaladettiin sámesoahpamuša iešmearridanrievtti sisdoalu, lea dehálaš earuhit kultuvrralaš ja politihkalaš autonomiija gaskkas. Kultuvrralaš autonomiija lea ráddjejuvvon riekti mearridit kultuvrralaš áššiin (kultuvra, giella, oahpahuš, osku). Vaikko álbmogiidgaskasaš vehádatvuoigatvuodát eai dovddas kollektiiva iešmearridanrievttiid, muhtin vehádagat návddašit ráddjejuvvon kulturautonomiija.

Politiikkalaš autonomiija lea čiekŋalut riekti, mii gullá álbmogiidda, maiddá eamiálbmogiidda ONEÁRJ 3. artikla mielde. Dat sisttisoallá viidát kollektiiva mearridanválddi álbmoga iežaset áššiin, mat eai leat ráddjejuvvon dušše kultuvrra surggiide. Álbmogiidgaskasaš lágas dušše álbmogiin (maiddá eamiálbmogiin) lea riekti kollektiiva politihkalaš identitehtii ja iešmearrideapmái.³

Erohussan lea maiddá ahte vehádagaid ráddjejuvvon iešmearrideapmi ollašuvvá dábálaččat “ii-territoriála autonomiijan” (mii ii vuodđuduva dihto eatnamiidda dahje guovlluide).⁴ Álbmogiidgaskasaš lágas eamiálbmogiid iešmearrideapmi lea čadnon eatnamiidda. Eamiálbmogiid iešmearridanriekti lea meroštallon “joavkku riektin hálddašit ja stivret iežaset áššiid dihto geográfalaš guovllus, stáhtaid headušteami haga.”⁵

---

² Lea dehálaš ahte čielggasvuoda dihtii *eat jorgal konsulterema sámegillii ráddádallamin*, man sisdoallu lea viidát ja čiekŋalut go konsulteremis. Ráddádallat = neuvotella; förhandla; förhandle; negotiate. Konsulteret = háleštit, gulahallat.

³ Eide and Daes (2000): para. 44.

⁴ Ibid. para. 11.

⁵ Ibid. para. 43.

Sámit leat dán rádjái návddašan ja hárbjehan kulturautonomiija, mii lea mihtilmas vehádagaide. Sámesoahpamuš ii rievdda dán dili, iige nanosmahte dan politihkalaš autonomiijan mii lea mihtilmas eamiálbmogiidda ja mii lea eamiálbmogiid vuoigatvuodaid vuodđun (gč. maiddái art. 14 vuolábealde). *Sámesoahpamuš ii nanne sámiid iešmearrideami politihkalaš autonomiijan iige dorvvas sámiid rievtti hálddašit ja stivret iežaset áššiid dihto guovllus*. Dat baicce meroštallá iešmearrideami eahpedárgilit “siskkáldas autonomiijan” ja ráddje dan konsultašuvdnan stáhtaiguin sámiide dehálaš áššiin.

Dasa lassin konsulterenriekti stáhtaiguin ii leat doarvái ollašuttit eamiálbmogiid iešmearridanvuoigatvuoda. *Konsulterema ii moge sáhte atnit eamiálbmogiid iešmearrideapmin*. Konsulteren mearkaša dan, ahte mearrideaddji (dán oktavuodas stáhta eiseválddit) hálešta joavkkuin, geasa ášši guoská (dán oktavuodas sámedikkít) ja dahká mearrádusa dan maŋŋá. Konsulteren soaitá váikkuhit loahpalaš mearrádussii dahje ii. Mearrideaddji ii leat geatnegahtton váldit vuhtii joavkku oaiviliid; konsulteren ii leat seamma go ONEÁRJ vuodđoprinsihppa “friddja diehtui vuodđuduvvi, ovddalgihtii addojuvvon miehtan” (free, prior and informed consent, FPIC).⁶ Joavku, geainna stáhta eiseválddit leat konsulteren, ii leat mearrideaddji sajádagas iige sáhte konsulterema maŋŋá váikkuhit mearrideapmái. Lea čielggas ahte dákkára ii sáhte atnit iešmearrideapmin.

Dego tearbma “iešmearrideapmi” muitala, álbmot berre sáhttit ieš mearridit iežas áššiin ja hálddašit iežas olbmuid ja guovlluid. *Konsulteren ii leat mearrideapmi*, muhto oaiviliid gullan ja lonohallan. Konsulterenriekti addá sámiide rievtti dadjat iežaset oaiviliid sidjiide guoski áššiin muhto ii rievtti mearridit dain ieža. Sámesoahpamuša mielde stáhtat leat ain mearrideaddji sajádagas sámiide guoskevaš áššiin, nu mo dán rádjái leat leamaš. Norgga sámedikki vásáhus lea bures čájehan ahte sámiid gullan dahje singuin konsulteren muhtin áššis ii mearkaš ahte sin oaivilat váldojuvvojit vuhtii álo mearrádusaid dahkamis.⁷

ONEÁRJ mielde iešmearridanrievtti guovddáš oassin lea dat, ahte eamiálbmogat sáhttet ieža mearridit gaskavuodaideaset stáhtaiguin. Vuohki mainna sámesoahpamuš meroštallá ja ráddje sámi iešmearrideami ja bágge dan dihto hápmái ja dihto gaskavuodaide stáhtaiguin lea *iešmearrideami vuoiŋŋa, vuodđoprinsihpaid ja ulbmiliid vuostá*.

II oassi: Hálddašeapmi

Artiklat 12-19 gusket iešmearridanrievtti praktihkalaš ollašuttimii. 12. artikla nanne sámedikkiid sajádaga sámiid alimus iešmearrideami ollašuttinorgánan. Dát ii leat dohkálaš jos sámesoahpamuša ulbmilin lea dovddastit ja nannet sámiid iešmearrideami. 12. artikla lea dohkketmeahtun guovtti sivas. Vuosttažin dihto ásahusaid ja politihkalaš vuogádagaid eai láve kodifieret álbmogiidgaskasaš láchkii ja dan ii berre dahkat

---

⁶ ONEÁRJ 19. artikla cealká konsulteremis ahte dan vuodđun ja vuolggasadjin berre leat “friddja diehtui vuodđuduvvi, ovddalgihtii addojuvvon miehtan” (FPIC).

⁷ Norgga sámedikkis lea leamaš ráđđadallanšiehtadus stáhtain 2005 rájes muhto dat lea ollašuvvan váilevaččat (Sámediggi 2006; Vars 2009; Smith 2011; Falch, Selle et al. 2016).

sámesoahpamušasge. Nubbin, vaikko sámedikkít leat álbmotválljenorgánat, dat eai leat sámiid árbevirolaš sosiála dahje politihkalaš ášahusat. Dat leat njuolgggo kopijiat davviriikkaid parlamentáralaš vuogádagain ja sentraliserejuvvon ášahusat, main lea unnán dahkamuš dábálaš olbmuid árgabeivves. Dutkamušat leat maiddá čájehan, ahte sámedikkiid legitimitehta lea oalle vuollegaš sámiid gaskkas.⁸

Jos sámiin lea riekti iešmearrideapmái, sii berrejit ieža beassat mearridit makkár ášahusaid ja vuogádagain sii háliidit cegget ja hukset dan várás, nu mo ONEÁRJ oppalaš prinsihpat ja erenoamážit 18. ja 20. artiklat nannejit. Dan dihtii sámesoahpamuš berre guođdit rabasin dan vejolašvuoda, ahte boahhteáigges sámit soitet háliidit nuppelágan politihkalaš vuogádaga ja ášahusaid iežaset alimus ovddasteaddjin.

13. artikla guoská sámiid jienastuslogu ja meroštallá, gii oazžu čálihit iežas dasa ja jienastit sámediggeválggain. Vaikko dát artikla ráhkada oktasaš davviriikkalaš meroštallama das gii adnojuvvo sápmelazžan, dat lea geahnohuhtton bajábealde namuhuvvon láidehusteavsttas, mii addá bajimuš mearridanválddi dán áššis stáhtaide (gč. s. 1-2).

14. artikla cealká ahte sámedikkít dahket iešheanalaš mearrádusaid áššiin, main sámedikkiin lea ovddasvástádus našunála láhkaásaheami vuodul ja eará áššiin main sii leat bargamin. *Sámesoahpamuš ii nappo viiddit sámi iešmearrideami vuodu ja mearridanválddi odđa surggiide, muhto bisuha dan dálá dásis* (ráddjejuvvon kulturautonomiija, mii guoská giela, kultuvrra ja oahpahusa).

17. artikla geatnegahtá stáhtaid konsulteret sámedikkiiguin áššiin, main soitet leat erenoamáš dehálaččat sámiide. 18. artikla geatnegahtá stáhtaid konsulteret maiddá eará sámi ášahusaiguin dego siiddaiguin, bálgošiiguin, nuortalaš goahtegearregiiguin dahje sámi servviiguin áššiin mat gusket erenoamážit sidjiide. Dát lea dehálaš artikla, mii váldá vuhtii ahte Sámis leat ollu eará mávssolaš sosiála vuogádagat ja hálddašanorgánat sámedikkiid lassin.

III oassi: Giella ja kultuvra

Artiklat 20-26 gusket sámiid gielalaš ja kultuvrralaš rivttiid. Giela ja kultuvrra lassin dát oassi cealká sámi kulturárbbis, árbevirolaš dieđus, oahpahusas, dutkamušas ja medias. *Olles III oassi lea eahpedárki* ja guovddáš rievttit čilgejuvvojit beare oanehaččat (dahje eai ollenge), mii guođdá menddo ollu saji mánggalágan dulkomii. Eandalitge čuolbmái lea oasi vuosttas artikla (20. art. “Riekti gillii ja kultuvrii”), mii ii cealkke maidige das mo sámesoahpamuš meroštallá dahje dulko sáme kultuvrra. Artikla dušše cealká ahte sámiin lea riekti hárjejit, seailuhit ja sirdit boahttevaš sohka buolvvaide iežaset giela ja kultuvrra ja ahte stáhtat galget gudnejahtit, ovddidit ja gáhttet dáid rivttiid.

Eamiálbmogiid kultuvrrat ja identitehtat leat mánggaláhkai ja mángga dásis čatnasan sin eatnamiidda. Dát lea nannejuvvon ja ovdanbuktojuvvon álbmogiidgaskasaš

---

⁸ Vars (2009); Kuokkanen (2011); Lawrence and Mörkenstam (2012); Berg-Nordlie (2015); Falch, Selle et al. (2016).

olmmošvuoigatvuođaid reaidduin dego omd. Álbmogiidgaskasaš siviila- ja politihkalaš rivttiid šiehtadusa 27. artikla oktavuodas.⁹ Maiddái sámekultuvrra materiála vuođđu ja eatnamiid ja kultuvrra oktiičanašeapmi leat dovddastuvvon ja nannejuvvon álbmogiidgaskasaš lága dulkojumiin.¹⁰

Vaikko sámesoahpamuša muhtin artiklat máinnašit eananrivttiid mearkkašumi “sámiid kultuvrra, giela ja servodaga seailuheamis”, soahpamuš ii čielgasit ja ovttáčilggolaččat (yksiselitteisesti) cealkke ahte sámi kultuvrras lea materiála vuođđu (nappo dan, ahte sámi kultuvrra vuođđun leat sin eatnamat ja luondduresurssat). Danne sáhttit dušše navdit ahte sámesoahpamuš dulko sámi kultuvrra gáržžet mii ii gáibit nu ollu stáhtain (dego dálá sámi kulturautonomiija Suomas).

IV Oassi: Eanan ja čáhci

Artiklat 27-33 gusket sámiid rivttiid eatnamiidda, čáziide ja luondduresurssaide. Seammaláhkai go ovddit oassi, IV oassi lea hui váilevaš iige čielgasit ja ovttáčilggolaččat nanne sámiid eananvuoigatvuođaid.

27. artikla (“Riekti eatnamii ja čáhci”) cealká vuos ahte *guovllut* (omráden) maid sámit leat árbevirolaččat geavahan leat vuođđun sápmelaččaide seailuhit, hárjehit ja ovddidit iežaset kultuvrra, giela ja servodateallima. Artikla nubbi cealkka nanne ahte sámit leat ožžon oamastan- dahje geavahanvuoigatvuođaid sámevuoilluid eatnamiidda iežaset guhkesáigge árbevirolaš eanageavahanvugiid bokte.

Dát soahpamušteavstta guovddáš artikla lea čuolbmái ja čádjidahtti mánja sivas: (i) vuosttas cealkka hállá dušše guovlluid, ii eatnamiid birra; (ii) vaikko dat viggá addit gova ahte artikla nanne ja dovddasta sámiid eatnamiid sin kultuvrra vuođđun (nu mo bajábealde lea sáhka), *dat ii ovttáčilggolaččat daga dan*, muhto guođđá dan rabas mánjgalágan dulkomii; (iii) nubbi cealka ii čielgasit nanne sámiid eanan- dahje resursarivttiid muhto seammaláhkai geavaha eahpedárkilis giela (“oamastan- *dahje* geavahanvuoigatvuođaid”) man sáhtá dulkot mánjgaláhkai.

Čuovvovaš artikla lea maiddái eahpedárki ja čuolbmái. 28. artikla (“Eanan- ja čáhcerivttiid suodjaleapmi”) cealká ahte sámiin lea *riehti geavahit* luondduresurssaid maid sii leat árbevirolaččat geavahan sámevuoilluin. Dasa lassin artikla cealká ahte stáhtat galget sihkkarastit ahte našunála lágain leat heivvolaš vuogit meroštallat sámiid eanan- ja čáhcerivttiid ja ahte mearridettiin leatgo sámiin eanan- ja čáhcerievttit berre váldit vuhtii dan ahte sámiid eanageavaheamis ii dávjá báze luottat lundui.

28. artikla lea eahpedárki ja čuolbmái danne go dat čujuha dušše sámiid geavahanriektái. Ráddjejuvvon *resursageavahanriekti ii leat seamma go eananvuoigatvuohta*. Beroškeahhtá muhtin olbmuid dulkomiin nuppeláhkai, sámesoahpamuš ii gostige

---

⁹ Geahča erenoamážit UN Human Rights Committee, General Comment 23 (50th Session, 1994).

¹⁰ UN Human Rights Committee, *Kitok v. Sweden* (197/1985), *I. Länsman et al. v. Finland* (511/1992), ja *J. Länsman et al. v. Finland* (671/1995).

ovttačilggolaččat dovddas dahje nanne sámi eananvuoigatvuodaid. Dat cealká dušše sámiid rivttiin *geavahit* sin eatnamiid ja čáziid.

Dasa lassin 28. artikla guođđá sámiid eananrivttiid dárkilut sisdoalu dulkon ja meroštallan stáhtaid ja našunála lágaid bargun. Dát ii leat moge dohkalaš. Leat oaidná ahte stáhtat eai leat gárvá dovddastit (ja dohkkehit) sámiid eananvuoigatvuodaid. Dat lea vuohttimis erenoamážit Suoma ja Ruota biehttaleames ratifiseret ILO 169 soahpamuša. Jos dát guovddáš bargu guđđojuvvo stáhtaid ja našunála lánkaásaheami bargun, vuorddihatti boađusin lea ahte dat ii goassige dáhpáhuva, ja sámi eananrievttit (ja eatnamat) goariduvvojit ain eanet.

V Oassi: Ealáhusat

Artiklat 34-38 gusket sámi ealáhusaide. Sámi ealáhusat leat sámesoahpamuša mielde earret eará guolle- ja meahcebivdu, smávva oapmedoallu, boazodoallu ja duodji. 34. artikla cealká ahte sámi ealáhusat leat erenoamáš dehálaš sámi kultuvrra, giela ja servodaga seailluheamis, hárjeheamis ja ovddideamis. Dát geatnegahtta stáhtaid doarjut ja ovddidit sámi ealáhusaid. 34. artikla váilin lea ahte vaikko dat geatnegahtta stáhtaid doarjut ja ovddidit sámi ealáhusaid, dat ii geatnegahte stáhtaid sihkkarastit ahte sámiin leat duodalaš vejolašvuoddat hárjehit iežaset ealáhusaid nu, ahte sii ožžot albma birgejumi dain.

35. artikla (“Kultuvrralaš ja kreatiivvalaš ealáhusat ja turisma”) cealká ahte sámiid kultuvrra, historjá ja luondu leat resursan kultuvrralaš ja kreatiivvalaš ealáhusaide ja turismii. Artikla ii meroštala mat kultuvrralaš ja kreatiivvalaš ealáhusat ja turisma leat dahje maid dat sistisdollet. Dákkár eahpedárkilvuohta ii leat dohkalaš jos váldá vuhtii omd. dan mo sámi kultuvrra gávppálaš ávkkástallamis lea guhkes historjá eandalitge turismma suorggis. 35. artikla lea vejolaš dulkot nu, ahte dat dohkkeha sámi kultuvrra ávkkástallama ja ná rihkku našunála lágas dorvvastuvvon sámiid kultursuoji. Nubbi vejolaš dulkon lea ahte artikla nanne sámi kultuvrra, historjjá ja luonddu gávpeárvvu turismma (ja vejolaččat eará fitnodagaid) ávkin.

Oktiigeassu

Álbmogiidgaskasaš lágas eamiálbmot- ja vehádatrievttit sulastahttet muhtin osiin nubbi nuppi, muhto daid várás leat sierra riektevuoigadagat. Sihke eamiálbmot- ja vehádatrievttit gusket kultuvrralaš ceavzimii ja olggusteami eastádeapmái. Eamiálbmotrievttit mannet goit guhkelii go vehádatrievttit. Válđoerohus eamiálbmogiid ja vehádatrivttiin guoská iešmearridanvuoigatvuoda ja eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Álbmogiidgaskasaš vehádatriekti ii sisttisdoala dáid rivttiid, muhto eamiálbmogiid riektevuoigadagas (ILO 169 ja ONEÁRJ) dat leat guovddáš oassi ja vuodđun eará rivttiide.

Sámesoahpamuš ii dovddas ja nanne sámiid eamiálbmotrivttiid, maid guovddážiis leat (politihkalaš) iešmearrideapmi ja eananrievttit. Soahpamušteaksta addá gova ahte dat dovddasta ja nanne sámiid rivttiid eamiálbmogin muhto *dárkilut lohkamiin dat nanne dušše vehádatrivttiid*. Dát rievttit gusket kultuvrra, árbevieruid ja giela gáhttemii ja seailluheapmái, mat leat jo dorvvaštuvvon našunála ja álbmogiidgaskasaš lágain. Dán

dihtii dálá sámesoahpamuš lea eahpedárki, váilevaš ja čuolbmái.

Sámesoahpamuša stuoramus čuolmmat ja váillit gusket vuohkái, mo dat ráddje sámiid vuoigatvuodaid eamiálbmogiin kultuvrralaš vehádagaid riektevuogádahkii. Čuolmmat ja váillit maidda berre giddet erenoamáš fuomášumi ja main berre viidasut ráddádallat leat:

1. Sámesoahpamuš rihkku ONEÁRJ 33. artikla ja geahnohuhtta sámiid guovddáš iešmearridanrievtti, namalassii *rievtti mearridit gii ja man vuodul olmmoš adnojuvvo sápmelažžan*. Láidehus cealká ahte sámesoahpamuš ii eastát stáhtaid addimis olbmuid geat atnet iežaset sápmelažžan rievtti čálihit (registeret) sámi jienastuslohkui. Dáinna lágiin sámesoahpamuš rihkku ONEÁRJ 33. artikla, man mielde eamiálbmogiin lea vuoigatvuolta meroštallat iežaset identitehta ja servodatmiellahtovuoda iežaset árbevirolaš vugiid mielde. Láidehusteksta sámiid jienastuslogus berre sihkkut eret.
2. Sámesoahpamuš meroštallá sámiid *iešmearrideami dušše siskkáldas kultuvrralaš autonomiijan ja stáhtaiguin konsulteremin* sámiide dehálaš áššiid birra. Eamiálbmogiid iešmearrideapmi lea čadnon eatnamiidda. Sámesoahpamuš ii nanne sámiid iešmearrideami politihkalaš autonomiijan iige dorvvas sámiid rievtti hálddašit ja stivret iežaset áššiid dihto guovllus (4. ja 14. artiklat). 4. artikla berre rievdadit nu ahte Sámi politihkalaš iešmearrideapmi dovddastuvvo ja nannejuvvo. Sámi iešmearrideami ii sii sáhte kodifieret konsulteremin stáhtaiguin ja dán berre sihkkut eret.
3. 12. ja 14. artiklaid berre rievdadit nu ahte dihto ásašusat ja politihkalaš vuogádagat eai kodifierejuvvo álbmogiidgaskasaš láchkii ja nu ahte sámit ieža besset mearridit makkár ásašusaid ja vuogádagaid sii háliidit cegget ja hukset dan várás, nu mo ONEÁRJ oppalaš prinsihpat ja erenoamážit 18. ja 20. artiklat nannejit.
4. Sámesoahpamuš ii cealkke mo sáme kultuvra lea meroštallon dahje dulkojuvvon soahpamušteavsttas. Vaikko muhtin artiklat máinnašit eananrivttiid mearkkašumi “sámiid kultuvrra, giela ja servodaga seailluheamis”, soahpamušteavsttas ii gostige boade čielgasit ovdan ahte sámi kultuvrra vuodđun leat sin eatnamat ja luondduresursat. Dan vuodul lea navdimis ahte soahpamušteaksta dulko sámi kultuvrra gáržžet. 20. artikla berre čielgasit ja ovtačilggolaččat dovddastit ja nannet sámi kultuvrra materiála vuodu.
5. Sámesoahpamuša lohku mii guoská eatnamiid ja čáziid (IV) lea hui váilevaš iige čielgasit ja ovtačilggolaččat nanne sámiid eananvuoigatvuodaid. Dan oasi lea vejolaš dulkot nu ahte sámesoahpamuš dovddasta dušše sámiid geavahanrivttiid eatnamiidda ja čáziide. Geavahanriekti ii leat seamma go oamastanriekti. IV oasi berre ođđasit hábmet nu ahte teaksta lea čielggas; ii geavahit mánggaid tearpmat mat sehkkejit áššiid ja áddejumi ja dahká vejolažžan mánggalágan dulkoma (omd. guovllut ≠ eatnamat, geavahanriekti ≠ oamastanriekti).
6. 27. artikla berre rievdadit nu ahte dat ovtačilggolaččat dovddasta ja nanne sámiid vuoigatvuodaid eatnamiidda ja čáziide. Guovlluid sadjái berre cealkit eatnamiid birra.
7. 28. artiklas berre sihkkut cealkaga, mii cealká ahte sámiid eananrivttiid dárkilut sisdoalu dulkon ja meroštallon lea stáhtaid ja našunála lágaid bargun.

8. Eahpedárkilis giela ja váilevaš meroštallama dihte lea vejolaš dulkot ahte sámesoahpamuš dohkke sámekultuvrrain ávkkástallama. 35. artikla berre sihkkut eret dahje dan berre hábmet oalát ođđasit.

Loahpahus

Sámesoahpamuša ii sáhte dohkkehit dálá hámis, muhto joatkit vuđolaš ráđđádallamiid nanosmahttit ja dorvvastit sámiiid sájádaga eamiálbmogin. Soahpamuš berre ovttáčilggolaččat nannet ja dovddastit sámiiid vuoigatvuđaid eamiálbmogin, ii dušše kultuvrralaš vehádahkan nu mo soahpamušteaksta dálá hámis dahká. Erenoamážit bajábealde máinnašuvvon gávccii čuoggá ja daidda guoski artiklat berrejit ođđasit ráđđádallat. Dasa lassin berre čielggadit soahpamušteavstta giela nu, ahte dat lea čielggas eandalitge guovddáš rivttiid ektui nu ahte eai šatta eahpečielggasvuodát ja boasttodulkojumit, mainna geahnohuhttit sámiiid rivttiid ovdalis.

Gáldut:

- Berg-Nordlie, Mikkel (2015). Who Shall Represent the Sámi? Indigenous Governance in Murmansk Region and the Nordic Sámi Parliament Model. *Indigenous Politics. Institutions, Representation, Mobilization*. Berg-Nordlie, M., J. Saglie and A. Sullivan. Colchester, ECPR Press: 213-252.
- Eide, Asbjørn and Erica-Irene A. Daes (2000). *Working Paper on the Relationship and Distinction between the Rights of Persons Belonging to Minorities and Those of Indigenous Peoples*. Geneva, UN Commission on Human Rights.
- Falch, Torvald, Per Selle, et al. (2016). "The Sámi: 25 Years of Indigenous Authority in Norway." *Ethnopolitics* 15(1): 125-143.
- Kuokkanen, Rauna (2011). "Self-Determination and Indigenous Women – “Whose Voice Is It We Hear in the Sámi Parliament?”" *International Journal of Minority and Group Rights* 18(1): 39-62.
- Lawrence, Rebecca and Ulf Mörkenstam (2012). "Självbestämmande Genom Myndighetsutövning?" *Statsvetenskaplig tidskrift* 2(114): 207-239.
- Sámediggi (2006). *Protokoll Fra Det Halvårlege Konsultasjonmøte 30.06.06 Mellom Arbeids- of Inkluderingsministeren Og Sametingspresidenten*. Karasjok, Sámediggi.
- Smith, Carsten (2011). The Development of Sámi Rights in Norway from 1980 to 2007. *First World, First Nations. Internal Colonialism and Indigenous Self-Determination in Northern Europe and Australia*. Minnerup, G. and P. Solberg. Brighton, Sussex Academic Press: 22-30.
- Vars, Láilá Susanne (2009). The Sámi People's Right to Self-Determination. Tromsø, University of Tromsø. PhD.